

УДК 539:534.1

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ СИСТЕМИ ТРЬОХ ПРУЖНИХ ТІЛ ПРИ УДАРІ

А. В. СТЕЖКО

Київський національний університет технологій та дизайну

У статті наведено основні результати модельного дослідження динаміки системи пружних тіл при їх ударно-коливальній взаємодії. Показано методику визначення динамічних характеристик системи. Завдяки розглянутим дослідженням можна а прийнятою розрахунковою схемою вибрати необхідні параметри реальних механічних систем

Об'єкти та методи дослідження

Об'єктом дослідження взято динаміку системи трьох пружних тіл в процесі їх взаємодії. Пружні тіла розглядаються тут як дискретні моделі, динамічне дослідження яких згідно з прийнятими розрахунковими схемами дає змогу визначити оптимальні параметри реальних механічних систем, у яких ударні взаємодії є основою робочого процесу.

Постановка завдання

Розглянемо ударні коливальні взаємодії дискретних моделей із трьома степенями вільності.

Пружні механічні системи залежно від конструктивних особливостей можуть бути приведені до дво-, трим- і багатомасової моделей. Дослідження руху динамічних систем в процесі удару із використанням дискретних моделей є важливим при визначенні низки параметрів: тривалості контактних взаємодій пружних тіл, втрати кінетичної енергії під час удару, визначення коефіцієнтів відновлення швидкості тіл, що ударяються.

Результати та їх обговорення

Залежно від жорсткості і конструктивних особливостей реальні механічні системи при їх ударній взаємодії можуть бути зображені дискретними моделями *a*, *b* и *v* (рис. 1). Ці тримасові моделі мають тотожне математичне відображення.

У моделях *a*, *b* і *v*, що приймаються для дослідження руху, маси m_1 , m_2 та m_3 з'єднані пружними елементами з лінійними характеристиками так, що при ударно-коливальній взаємодії системи здійснюється вільний рух маси m_3 (рис. 1). У разі розрахункової моделі *v*: $\frac{1}{c_3} = \frac{1}{c_3} + \frac{1}{c_3}$.

На першому етапі припустимо, що вільний рух маси відбувається зі швидкістю V_3 . В момент часу $t=0$, котрий приймається за початковий, відбувається зіткнення даної маси m_3 з пружним елементом c_3 (рис. 1).

У цьому випадку при ударній взаємодії розглядаються моделі (рис. 1), коливальний процес яких описується рівняннями ($x_3 > x_2$):

$$\begin{aligned} m_3 \ddot{x}_3 + c_3(x_3 - x_2) &= 0; \\ m_2 \ddot{x}_2 + c_2(x_3 - x_1) - c_3(x_3 - x_2) &= 0; \\ m_1 \ddot{x}_1 + c_1 x_1 - c_2(x_2 - x_1) &= 0. \end{aligned} \quad (1)$$

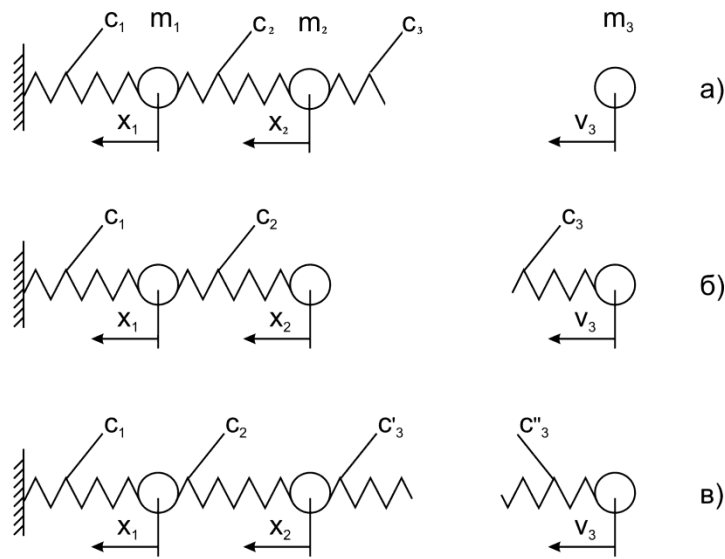

Рис.1. Дискретні тримасові динамічні моделі

Горизонтальні переміщення x_1, x_2, x_3 відповідно для мас m_1, m_2, m_3 запишемо у формі:

$$\begin{aligned} x_1 &= A_1' \cos p_1 t + A_1'' \sin p_1 t + A_2' \cos p_2 t + A_2'' \sin p_2 t + A_3' \cos p_3 t + A_3'' \sin p_3 t; \\ x_2 &= B_1' \cos p_1 t + B_1'' \sin p_1 t + B_2' \cos p_2 t + B_2'' \sin p_2 t + B_3' \cos p_3 t + B_3'' \sin p_3 t; \\ x_3 &= C_1' \cos p_1 t + C_1'' \sin p_1 t + C_2' \cos p_2 t + C_2'' \sin p_2 t + C_3' \cos p_3 t + C_3'' \sin p_3 t, \end{aligned} \quad (2)$$

де A, B, C – довільні сталі, які визначаються з початкових умов

$$\begin{aligned} x_1(0) &= 0; & x_2(0) &= 0; & x_3(0) &= 0; \\ \dot{x}_1(0) &= 0; & \dot{x}_2(0) &= 0; & \dot{x}_3(0) &= v_3. \end{aligned} \quad (3)$$

Між A, B та C мають місце співвідношення

$$A_i = k_i B_i, \quad C_i = n_i B_i, \quad (i = 1, 2, 3 \dots). \quad (4)$$

Тут:

$$k_i = \frac{\alpha^2}{p_i^2 + \omega_i^2 + \alpha^2}, \quad n_i = \frac{\omega_3^2}{-p_i^2 + \omega_3^2}, \quad \alpha^2 = \frac{\tilde{n}_2}{m_1}, \quad \omega_3^2 = \frac{\tilde{n}_3}{m_3}, \quad \omega_1^2 = \frac{\tilde{n}_1}{m_1},$$

p_i^2 – квадрат частоти відповідної i -ої форми коливання.

Враховуючи вираз (3), отримаємо:

$$\begin{aligned} B_1' &= 0; & B_2' &= 0; & B_3' &= 0; \\ B_1'' &= \frac{k_3 - k_2}{p_1 \psi} V_3; & B_2'' &= \frac{k_1 - k_3}{p_2 \psi} V_3; & B_3'' &= \frac{k_2 - k_1}{p_3 \psi} V_3; \end{aligned} \quad (5)$$

де $\psi = n_1(k_3 - k_2) + n_2(k_1 - k_3) + n_3(k_2 - k_1)$.

Беручи до уваги (5), вираз (2) перепишемо у вигляді

$$\begin{aligned}
 x_1 &= k_1 V_3 \frac{k_3 - k_2}{p_1 \psi} \sin p_1 t + k_2 V_3 \frac{k_1 - k_3}{p_2 \psi} \sin p_2 t + k_3 V_3 \frac{k_2 - k_1}{p_3 \psi} \sin p_3 t; \\
 x_2 &= V_3 \frac{k_3 - k_2}{p_1 \psi} \sin p_1 t + V_3 \frac{k_1 - k_3}{p_2 \psi} \sin p_2 t + V_3 \frac{k_2 - k_1}{p_3 \psi} \sin p_3 t; \\
 x_3 &= n_1 V_3 \frac{k_3 - k_2}{p_1 \psi} \sin p_1 t + n_2 V_3 \frac{k_1 - k_3}{p_2 \psi} \sin p_2 t + n_3 V_3 \frac{k_2 - k_1}{p_3 \psi} \sin p_3 t.
 \end{aligned} \tag{6}$$

Умові відриву маси m_3 відповідають рівності

$$x_3 = x_2, ; \ddot{x}_3 = 0. \tag{7}$$

Враховуючи одну з умов (7), маємо

$$\frac{k_3 - k_2}{p_1} (1 - n_1) \sin p_1 t + \frac{k_1 - k_3}{p_2} (1 - n_2) \sin p_2 t + \frac{k_2 - k_1}{p_3} (1 - n_3) \sin p_3 t = 0. \tag{8}$$

Трансцендентне рівняння остаточно набуде вигляду

$$\frac{1 - \frac{\Omega_1^2}{p_1^2}}{1 - \frac{\omega_3^2}{p_1^2}} \sin \beta + \frac{\frac{p_1^2}{p_3^2} - 1}{1 - \frac{p_2^2}{p_3^2}} \cdot \frac{1 - \frac{\Omega_1^2}{p_2^2}}{1 - \frac{\omega_3^2}{p_2^2}} \cdot \frac{p_2}{p_1} \sin \frac{p_2}{p_1} \beta + \frac{1 - \frac{p_1^2}{p_2^2}}{\frac{p_3^2}{p_2^2} - 1} \cdot \frac{1 - \frac{\Omega_1^2}{p_3^2}}{1 - \frac{\omega_3^2}{p_2^2}} \cdot \frac{p_3}{p_1} \sin \frac{p_3}{p_1} \beta = 0, \tag{9}$$

де $\beta = p_1 t$; $\Omega_1^2 = \omega_1^2 + \alpha^2$.

Коефіцієнт відновлення швидкості при ударі визначається виразом

$$k = \frac{\dot{x}_3}{V_3}. \tag{10}$$

Підставляючи значення $\dot{x}_3$ у вираз (10), отримаємо

$$k = \frac{a_1 \cos p_1 t + a_2 \cos p_2 t + a_3 \cos p_3 t}{a_1 + a_2 + a_3}, \tag{11}$$

де

$$\begin{aligned}
 a_1 &= \frac{1}{1 - \frac{p_1^2}{\omega_3^2}} \cdot \frac{\frac{\alpha^2}{p_2^2} - \frac{\alpha^2}{p_3^2}}{\left(1 - \frac{\Omega_1^2}{p_2^2}\right) \left(1 - \frac{\Omega_1^2}{p_3^2}\right)}; & a_2 &= \frac{1}{1 - \frac{p_2^2}{\omega_3^2}} \cdot \frac{\frac{\alpha^2}{p_2^2} - \frac{\alpha^2}{p_1^2}}{\left(1 - \frac{\Omega_1^2}{p_1^2}\right) \left(1 - \frac{\Omega_1^2}{p_3^2}\right)}; \\
 a_3 &= \frac{1}{1 - \frac{p_3^2}{\omega_3^2}} \cdot \frac{\frac{\alpha^2}{p_1^2} - \frac{\alpha^2}{p_2^2}}{\left(1 - \frac{\Omega_1^2}{p_2^2}\right) \left(1 - \frac{\Omega_1^2}{p_1^2}\right)}.
 \end{aligned}$$

Згідно з виразом (11) для відповідних параметрів жорсткісних характеристик залежно від співвідношення мас можна визначити коефіцієнт відновлення швидкості k .

Графік зміни коефіцієнтів відновлення швидкості k залежно від співвідношення мас $\eta = \frac{m_2}{m_3}$

$\left(\frac{m_1}{m_2} = 1, \frac{c_1}{c_2} = 1, \frac{c_1}{c_3} = 1 \right)$ наведено на рис.2 (крива 1).

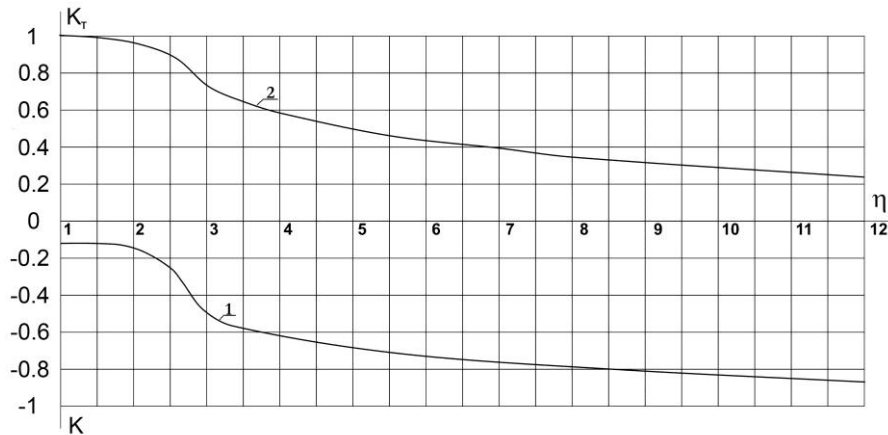

Рис.2. Графіки залежності $K_T=K_T(\eta)$ і $K=K(\eta)$

Передачу кінетичної енергії ударною масою m_3 системі двох мас m_1 та m_2 (рис.1) можна визначити згідно з формулою

$$k_T = 1 - k^2, \tag{1.12}$$

де k_T – коефіцієнт втрати кінетичної енергії масою m_3 .

Графік зміни коефіцієнта k_T залежно від параметра $\eta \left(\frac{m_1}{m_2} = 1, \frac{c_1}{c_2} = 1, \frac{c_1}{c_3} = 1 \right)$ наведено на рис.2 (крива 2).

Далі розглянемо ударно-коливальні взаємодії дискретних моделей, наведених на рис.3. При фізичному представленні суцільних пружних тіл за допомогою дискретних моделей може бути реалізовано один з варіантів а, б або в, який у процесі ударно-коливального руху мас m_1, m_2 та m_3 можна математично описати.

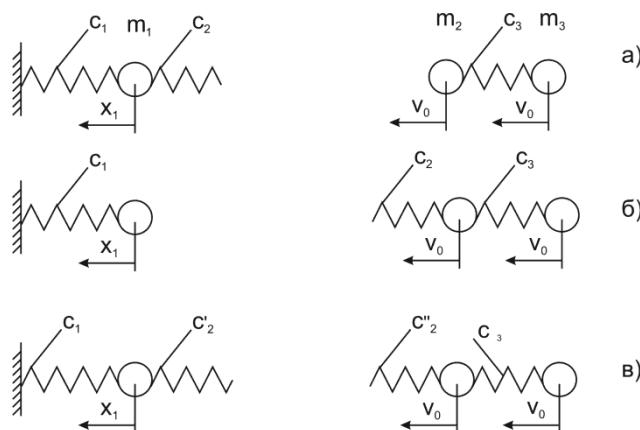

Рис.3. Режими руху тіл

У кожній із моделей в початковий момент часу реалізується вільний рух мас m_2 і m_3 зі швидкістю V_0 . Тут також елементи c_1, c_2, c_3 мають лінійні характеристики, хоча сама задача є нелінійною.

В розрахунковому випадку в) $\frac{1}{c_2} = \frac{1}{c_2} + \frac{1}{c_2}$ для вільного руху мас m_2 і m_3 зі швидкістю V_0

маємо такі початкові умови:

$$\begin{aligned} x_1(0) = 0; \quad x_2(0) = 0; \quad x_3(0) = 0; \\ \dot{x}_1(0) = 0; \\ \dot{x}_2(0) = 0; \\ \dot{x}_3(0) = V_0. \end{aligned} \quad (1.13)$$

Враховуючи (2) та (13), вирази для переміщення запишемо у вигляді:

$$\begin{aligned} x_1 &= B_1'' k_1 \sin p_1 t + B_2'' k_2 \sin p_2 t + B_3'' k_3 \sin p_3 t; \\ x_2 &= B_1'' \sin p_1 t + B_2'' \sin p_2 t + B_3'' \sin p_3 t; \end{aligned} \quad (1.14)$$

$$x_3 = B_1'' n_1 \sin p_1 t + B_2'' n_2 \sin p_2 t + B_3'' n_3 \sin p_3 t,$$

де
$$B_1'' = \frac{V_0}{p_1 \psi} [(k_2 n_3 - k_3 n_2) + (k_3 - k_2)],$$

$$B_2'' = \frac{V_0}{p_2 \psi} [(k_3 n_1 - k_1 n_3) + (k_1 - k_3)],$$

$$B_3'' = \frac{V_0}{p_3 \psi} [(k_1 n_2 - k_2 n_1) + (k_2 - k_1)].$$

Умова відриву системи мас m_2 і m_3 , зв'язаних пружним елементом c_3 має вигляд:

$$x_1 = x_2. \quad (15)$$

Враховуючи (15), отримаємо:

$$\alpha_1 (\beta_2 - \beta_3) \sin p_1 t + \alpha_2 (\beta_3 - \beta_1) \sin p_2 t + \alpha_3 (\beta_1 - \beta_2) \sin p_3 t = 0. \quad (16)$$

Тут
$$\alpha_i = \frac{\omega_1^2 - p_i^2}{p_i}; \quad \beta_i = \frac{p_i^2 (\Omega_1^2 - p_i^2)}{\omega_3^2 - p_i^2}, \quad i = 1, 2, 3.$$

Остаточно трансцендентне рівняння (16) перепишемо так:

$$\begin{aligned} & \left[\frac{1 - \frac{p_1^2}{\omega_1^2} \cdot \frac{p_3}{p_1} \left[\frac{1 - \frac{\Omega_1^2}{p_3^2} + \frac{p_2^2 \left(\frac{\Omega_1^2}{p_2^2} - 1 \right)}{\omega_3^2 - 1} \right]}{1 - \frac{p_3^2}{\omega_1^2}} \right] \sin p_1 t + \frac{1 - \frac{p_2^2}{\omega_1^2} \cdot \frac{p_3}{p_2} \left[\frac{p_1^2 \cdot \frac{1 - \frac{\Omega_1^2}{p_3^2} + \frac{\Omega_1^2}{p_3^2} - 1}{\omega_3^2 - 1} + \frac{p_3^2}{\omega_3^2 - 1} \right]}{1 - \frac{p_3^2}{\omega_1^2}} \right] \sin p_2 t + \\ & + \left[\frac{p_2^2 \cdot \frac{\Omega_1^2}{p_3^2} - 1}{\omega_3^2 - 1} + \frac{p_1^2 \cdot \frac{\Omega_1^2}{p_3^2} - 1}{\omega_3^2 - 1} \right] \sin p_3 t = 0. \end{aligned} \quad (17)$$

Трансцендентне рівняння (17) дає можливість визначити час контактної взаємодії тримасової досліджуваної моделі (рис.3).

Вираз для визначення коефіцієнтів відновлення швидкості у випадку розрахункової моделі (рис.3) можна записати у вигляді

$$k = \frac{m_2 \dot{x}_2 + m_3 \dot{x}_3}{V_0(m_2 + m_3)}. \quad (18)$$

Беручи до уваги (2.2), отримаємо

$$\begin{aligned} k = \frac{1}{\psi(1+\eta)} & [(k_3 - k_2 + k_2 n_3 - k_3 n_2)(1 + n_1 \eta) \cos p_1 t + (k_1 - k_3 + k_3 n_1 - k_1 n_3)(1 + n_2 \eta) \cos p_2 t + \\ & + (k_2 - k_1 + k_1 n_2 - n_1 k_2)(1 + n_3 \eta) \cos p_3 t], \end{aligned} \quad (1.19)$$

де $\eta = \frac{m_3}{m_2}$.

Формула (19) дає можливість оцінити втрату кінетичної енергії системою двох мас при ударно-коливальній взаємодії тримасової моделі, що розглядається (рис.3).

Так, наприклад, для розрахункової моделі, що має параметри: $\frac{m_1}{m_2} = \frac{m_3}{m_2} = 1$, $\frac{c_1}{c_2} = \frac{c_3}{c_2} = 1$ із

виразу (17) отримаємо $\beta = p_1 t = 3,149$. При цьому коефіцієнт відновлення швидкості згідно з виразом (19) матиме таке значення: $k = -0,825$, а коефіцієнт втрати кінетичної енергії системою мас m_2 та m_3 $k_T = 0,320$.

Висновки

Показана методика визначення динамічних характеристик системи. Проведені дослідження тривалості взаємодій пружних тіл можуть бути використані при проектуванні петлетвірних систем в'язання машин, зокрема круглов'язальних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кильчевский Н.А. Теория соударения твердых тел.– К.:Наукова думка, 1969. – 240 с.
2. Баргер И.А., Шорр Б.Ф., Иосилевич Г.Б. Расчет на прочность деталей машин: Справочник. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Машиностроение, 1979. – 702 с.

Надійшла 26.02.2009